

*Зінаїда Косицька
(Київ)*

**ПРОВІДНІ СУЧАСНІ МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИТИНАНКИ
(за матеріалами IV Всеукраїнського «Свята витинанки»—2008))**

З 28 травня по 1 червня 2008 р. в Могилів-Подільському відбулося IV Всеукраїнське свято народного мистецтва «Українська витинанка». Воно стало вже традиційним форумом майстрів сучасності. Перша подібна зустріч пройшла в 1993 р. Її організатори – Вінницький обласний Будинок народної творчості й Могилів-Подільський Будинок народної творчості – зусиллями людей, закоханих у мистецтво (Цвігун Тетяна Михайлівна, Городинська Оксана Василівна, Свіргун Олександр Федорович, Гричанюк Любов Кирилівна й багато інших), зібрали близько

30-и майстрів із 17-и областей України для організації культурних заходів. Програма містила акції як для творчого зростання й удосконалення самих майстрів, так і для зустрічей із широким загалом – школярами і жителями міста. Учасники події також мали змогу познайомитися з творчими колективами Поділля: на урочистому відкритті виступив гурт «Горлиця», започаткований ще Марією Авксентіївною Руденко. Спеціально до свята була «витнута» велика металева витинанка з птахами, яку розмістили на фасаді Будинку народної творчості. На відкритті майстрів привітав мер міста, Михайло Олександрович Саволюк, побажавши всім творчих злетів і цікавих вражень. У день відкриття майстри поклали вінок до підніжжя пам'ятника Тарасові Шевченку, оглянули експозиції в міському Будинку творчості, Музеї етнографії та народного мистецтва ім. Марії Руденко. Упродовж свята були проведені цікаві екскурсії, що доповнили атмосферу неповторністю вражень. Учасники відвідали Лядівський монастир, Державний історико-культурний заповідник «Буша» та ін. Вершиною стала виставка творів і майстер-класи просто неба на площі Т. Г. Шевченка, де жителі й гості міста змогли не лише ознайомитися з виставкою витинанок, а й спостерігати за їхнім виготовленням. Усі ці заходи додали колориту найголовнішій події – спілкуванню витинанкарів під час творчих зустрічей і круглих столів. Розмаїття представлених робіт розкрило учасникам як багатоплановість сьогоденного витинанкарського мистецтва, так і певні спільні засади й тенденції розвитку декоративного мистецтва. Найбільшим досягненням після багаторічного «напівзабуття» витинанки сьогодні можна вважати її широке побутування та багатство митецьких перспектив. Перший чинник особливо втішає. Варто зауважити, що саме регулярне проведення витинанкарських свят у Могилів-Подільському значною мірою сприяє відродженню та поширенню цього виду мистецтва.

Стосовно другого чинника – багатогранності, існують неоднозначні судження, тому доцільно розглянути їх детальніше. Спочатку акцентуємо увагу на позитивних, на наш погляд, проявах, до яких відносимо насамперед традиційність. Відомо, що основними традиційними ознаками «нашої» української витинанки є її рапортність на основі дзеркальної чи осової симетрії; творення зображень, вирізаних з одного аркуша (одинарних) або з декількох елементів (складних, тобто аплікаційних), а також комбінованих, коли використовують декілька технік, зокрема й розписи. Серед традиційних мотивів домінують геометричні, фіто-, антропо-, орніто-, зооморфні й архітектурні зображення. Приємно відзначити, що й сьогоденшню витинанку супроводжує традиційність. Вона створила національний колорит свята, за що складаємо подяку організаторам, які запросили на форум високопрофесійних і талановитих майстрів. Розглядаючи представлені роботи, зупинимося насамперед на витинанках, «наснажених» національними джерелами.

Роботи в стилі петриківських зразків-аплікацій представила Людмила Бабіч (сmt Царичанка, Дніпропетровська обл.). Майстриня виконала твори, використавши петриківські зразки, при цьому не скопіювавши попередників («Композиція з птахами», «Букет»). Водночас, на основі традиційності, вона створила композиції з новими елементами, такими, як наприклад, «сердечка» (серія «До дня закоханих»). Поліхромну гаму на білому тлі найчастіше складають червоно-вишневі кольори з незначними вкрапленнями чорного; іноді використовує зелений і жовтий кольори. Є роботи, виконані лише на основі гри відтінків зелених і жовтих тонів, які особливо тонко відтворюють ліричність настрою митця. Взаємовплив класики й власних пошуків – абсолютно природний свідомий поступ майстрині.

Петриківські квіти надихають на творчість й Ірину Кузьменко (с. Маринівка, Запорізька обл.). За словами майстрині, «...після поїздки в Петриківку “захворіла” художнім розписом. Наснаги додала ще й “золота” Хохлома. Спочатку копіювала елементи, а потім почала розробляти й свої. Згодом познайомила з витинанкою, і тоді народилися перші роботи»¹. У своїх творах Ірина зуміла поєднати розмаїття петриківки з пишністю хохломських узорів і, що важливо, зберегти настрій українського народного мистецтва, його непереможну життєдайність. Букети, витнуті з одного великого кольорового аркуша, у ніжних, густо розміщених прорізах, розкривають на білому тлі авторський задум («Пісня степу», «Гарний настрій», «Вазон», «Земля квітуча», «Квіткове мереживо»). Граціозні птахи, закомпоновані у квітах, і всі силуети всередині прикрашені ніби живими пір'їнками, прожилками, пелюстками, що створює природний ритмічний узор. Часто зображення витинанок мають чітко окреслену форму овалу, півкруга тощо.

Витинанкарка Ірина Зяткіна (м. Бердянськ, Запорізька обл.) також часто працює в згаданому руслі, одну зі своїх робіт майстриня так і назвала: «За мотивами петриківського розпису» (1999). Народні традиції знайшли відгомін у таких її роботах, як «Метелики» (2003), «Ніжність» (1998), «Казковий птах» (2004), «Усмішка» (1999). У доробку майстрині багато також архітектурних силуетів («Всіхсвятська церква. Київ», 1998; «Володимирський собор. Київ», 1998)² тощо.

«Петриківський» вплив простежується і в роботах Олени Харченко (м. Бердянськ, Запорізька обл.). Вона, працюючи в класичному руслі, формує власний почерк: її червоні квіти з птахами, що дивляться один на одного («Поцілунок»), ніби перенесені з рушників Полтавщини й Черкащини ХІХ ст., на яких часто вишивали червоними нитками на білому полотні подібні композиції. Витинанка з півнем «Ку-ку-ріку», обкладинка до абетки також перекликаються з українськими народними традиціями³.

Цікаві роботи представили на святі подоляни. Приємно, що Дмитро Власійчук виставив власні твори разом із доробком своєї юної учениці Катерини Шевченко. Про багаторічну творчість Дмитра Івановича, відзначену багатьма грамотами й дипломами, написані численні відгуки. Витинанки майстра відтворюють багатогранність його таланту як різьбяр, графіка й флориста. Монохромні зображення в темно-зелених, темно-сизих, майже чорних кольорах на білому тлі передають величні образи як за розміром (42 см х 56 см), так і за стилем. «Переважна більшість сюжетів витинанок пов'язана з українськими традиціями та святами⁴ – “У вірі в надії хай кожен прозріє”, “У неділю на Великдень”, “Краю мій, Черемоша й Прута”. На останній, зокрема, у центрі закомпоновано три постаті в національному українському одязі, характерному для західних областей (дівчина, з боків – два легіні); поміж силуетами «проглядаються» контури стожар на покосах, у далечині – будинки й вівці; угорі та з боків – хвилясті завітчані галузки; унизу – класичний ряд західноукраїнського геометризovanого різьбярства. Тематика творів Дмитра Івановича традиційна, але авторський погляд спонукає до переосмислення стереотипів: «Початок нової ери» (мати із сином серед квітів та янголів), «Нова радість стала» (підліток у центрі великої писанки, прикрашеної знизу й з боків квітами, угорі – янголи) тощо.

Власний відшліфований стиль представила у витинанках і Лариса Шаран (сmt Вінницькі хутори, Вінницька обл.). Її твори, наснажені подільською природою, передають найніжнішу гаму: блакитні, світло-зелені, червоні кольори на білому тлі («Горлиці», «Подільський вазон»). Ніжність проявляється і в лініях візерунків. Майстриня витинає як традиційні композиції квітів із птахами, так і тематичні сюжети («Древо нашого роду», «Різдвяні ангели»).

Привертають до себе увагу роботи Віктора Наконечного, заслуженого майстра народної творчості України, лауреата премії ім. Катерини Білокур (с. Клембівка, Вінницька обл.). Його витинанка «Перед вирієм» ніби вихопила епізод із чотирма лелеками, які сприймаються радше як пишні жоржини, що приготувалися до злету. Кожен пташиний хвіст створено п'ятьма легкими прорізними пір'їнами-пелюстками, зафіксованими в кутках зображення. Дрібні ніжні деталі галузок із квітами-зірочками розміщені всередині, між головними фігурами, і ніжно їх врівноважують. Тематична витинанка «Прожиття життя» передає вже спокійні хвилини напруженого сільського щастя діда й баби. Посередині зображено високе симетричне крилате дерево, під яким біля плоту з розквітлим соняхом та мальвами сидять-відпочивають дід у капелюсі зі своєю господинею, обидва – у мережаних сорочках. За ними на подвір'ї стоїть хата, далі – тополі. Це графічне зображення українського обійстя за допомогою дзеркальної симетрії створює неповторний витинанкарський ефект.

Виразні, чорним на світло-сірому тлі, квадратні витинанки Слободянюка Віктора Івановича (м. Вінниця). На одній із них – «Із клембівських рушників» – у центрі невеликий хрест, від якого розходяться на чотири сторони зигзагоподібні вісі, що розбивають зображення на чотири віконця, у кожному з яких – рапорт рухливого геометризovanого птаха, уподібненого до коня під час бігу. На спині в нього «сидить-проростає» квітка, вивершена в геометризovanе деревце. Скупі додаткові деталі, зокрема невеличка, майже ромбовидна квітка з прямокутним листям. Назва розкриває запозичений мотив із тканих рушників, а структура «четверика»⁵ формує витинанкарську своєрідність.

«Вдале поєднання традицій, перевірених часом, і сміливого новаторства»⁶ характеризує творчість Наталі Гуляєвої (с. Рахни Лісові, Шаргородський р-н). Художня освіта, молодіжні настрої виводять майстриню за межі типових образів і надають витинанкам особливого характеру

(«Райський птах», 2007; «Січень», 2007). Часто майстриня ілюструє книги, що робить її витинанки не лише тематичними, а й подібними до графічних творів ⁷.

Майстриня з Ужгорода Емма Левадська ⁸ у своїх роботах розкриває витинанкарську складну простоту, об'єднуючи чорно-білу гаму з виразними лініями («Свято горлиць», «Вічне»). Ярослав Галькун (Київ—Луцьк) вдалося зберегти традиційність у «стильності» — її мозаїчне «Дерево» у вигляді статичного хреста, з ромбовидних частин, перетворилося з традиційного елемента на пережитий власний образ. Випрацьований індивідуальний стиль на тлі традиційності простежується й у роботах Олени Козявко (м. Баштанка). В одній із витинанок у писанці «зачаїлися» цільні, без деталізування, образи сонця, оленів, риб, птахів, квітів, дерев і, як вершини творіння, — людей. («Народження світу» із серії ілюстрацій до легенд м. Баштанки).

Твори Коздровської Валентини (м. Суми) теж привертають увагу самотньою класикою. У палахкотливій біло-червоній витинанці «Жар-птиці» зображені величні силуети птахів з обох боків від невеликого умовного дерева. Аплікація «Травень» на світло-зеленому тлі рожевими й червоними квітами серед хвилястого листя відтворює весняний настрій. Власний стиль майстрині засвідчують і, здавалося б, звичайні закладки до книг.

У деяких витинанках Вікторії Мірошниченко (сmt Білозірка, Херсонська обл.) також спостерігаємо традиційні мотиви. «Вечірня казка» — зображення розквітлого високого куща, що «виростає» із землі одним стеблом і «розгалужується» віялом на п'ять густих гілок, кожна з яких завершено великою декоративною пишною півквіткою; з боків, мордочками до стовбура, симетрично розмішені два замріяні коти, цяцьковані по тулубу аж до хвоста дрібним рослинним узором. У «Декоративних птахах» заквітчане розлоге дерево із центральною великою квіткою вгорі зачаїло на своїх гілках серед округлого листя й квітів два великі симетричні птахи, що органічно вписалися пишними розквітливими хвостами в прорізи.

Приємно зазначити, що творчість витинанкарів із Києва була представлена цікавими й самотніми творами, що зафіксували як класичне русло сьогонішнього витинанкарства, так і пошуки нових тенденцій. Невеликі чорно-білі ефектні витинанки Василя Корчинського розкрили професіоналізм майстра, який за допомогою витинанкарських засобів (рапортність, повторюваність) кристалізує вплив довершеної лінії. На одній із його робіт зображено в центрі хрест із раменами, уподібненими до округлих пелюсток із надлегким обрамленням-контуром у формі пелюсток маку. У кутках — ваговиті макові квіти з тичинками й тонкими прорізами між пелюстками. Ще на одній роботі множинність ліній символізує чотири крила, зображені у формі дитячої іграшки-вітрячка.

Киянки Людмила Проценко ⁹ і Марія Косицька ¹⁰ також узяли участь у святі. Їхні роботи представила на стенді автор статті. Відгомін традиційних настроїв і своєрідність творчої манери майстринь простежувалися у вишуканих стилях. Людмила Проценко на жовтому тлі світло-коричневими м'якими лініями передала гармонію центрального зображення хреста з веселим птаством, яке його оточує («Хрест із птахами» 1,2). Марія Косицька вирізала легкі, ніби морозяні, узорні з різновеликих трикутників, ромбів і ліній на білих статично-симетричних силуетах церков та янголів («Церква на Великдень», «Два Ангели»).

Деякі сучасні майстри представили роботи, створені в стилі силуетної витинанки, що суголосні графічним зображенням (симетричним і асиметричним). Нині вони дістали назву «витинанкової графіки» ¹¹. Сприймати їх можна двояко: як графіку, витнуту з паперу, і як витинанку, що доповнює світ графіки: «Новий 1933-й», Тарас Крамаренко (с. Литвинівка, Черкаська обл.), «Кізонька моя люба», Таїсія Гарварт (сmt Нововороцовка, Херсонська обл.), «Родина», Лариса Лисицька (м. Лисичанськ, Луганська обл.), «Біля тину», Євген Пілюгін (с. Решетилівка, Полтавська обл.). Кожен із цих майстрів працює в згаданому напрямі, однак вирізняється власним сформованим стилем і розмаїттям образів. Подібна тенденція простежується і в монохромних роботах Жанни Баркар (м. Одеса). Привертають увагу її гамірні діти-колядники («Колядники»), коти з гарбузом під мальвами («Винні»), білий олень із рогами-писанками («Олень»). Особливе місце серед майстрів витинанки займають Андрій Пушкарьов (м. Дніпропетровськ, витинанка «Під яблунею») і Руслана Кушнірук (м. Івано-Франківськ, витинанка «Мій Ангел»). Деякі їхні роботи чекають нового терміну, що зможе вербалізувати середину між витинанковою графікою і кольоровою гравюрою.

Учасники свята мали можливість познайомитися і з витинанкою зі шкіри, представленою в роботах Валентини Шитікової (м. Сімферополь). Узорчаті обкладинки для книг і величні хоруг-

ви дивували кожного прадавнім матеріалом і сучасним оформленням. Доцільно відзначити, що традиційні композиції та деталі одразу поставили доробок на високий рівень образності.

Творчість господарів свята гості оглянули на виставках у міському Будинку народної творчості. Це, зокрема, витинанки Оксани Городинської («Сонце над Поділлям», «Писанкове дерево»), Марії Гоцуляк («Карпати», «На сторожі»), Олени Корсовської («Ой на Івана та й на Купала», «Великодня»), Дарини Альошкіної («Спів ріки») і легкі, ніби «насніжені» паперові іграшки Тетяни Мороховець.

На жаль, неможливо представити творчість кожного майстра, але подякувати хотілося б усім за особливу пошану до паперових творів, які наснажують і поціновувачів, і виконавців: Оксані Цимбалюк (м. Дунаївці, Хмельницька обл.), Світлані Тесленко (м. Житомир), Нелі Рошиній (с. Мирне, Сімферопольський р-н, АР Крим), Євдокії Чугуновій, Ользі Каришиній і Ліні Концевич (м. Вінниця), Тетяні Філь (м. Липовець, Вінницька обл.), Світлані Дишук (сmt Теплик, Вінницька обл.), Світлані Поляруш (с. Писарівна, Вінницька обл.), Олександрі Єфімовій (сmt Крижопіль, Вінницька обл.), Сергію Агафонову (сmt Оратів, Вінницька обл.) і багатьом іншим учасникам, чия творчість формує сьогоднішній світ витинанкарського мистецтва.

На завершення додамо кілька слів про інший бік багатогранності, де представлені твори еkleктичні, невиразні, надумані складною технікою. Часто в таких роботах майстер ніби ховається за численними деталями чи філігранністю виконання, гублячи головний настрій задуму в повтореннях та ефектах.

Звичайно, сучасна витинанка, як і завжди, пронизана суміжними видами творчості – розписом, графікою, різьбленням – і «відповідає їм навзаєм» своїм паперовим виконанням. Сьогодні, на жаль, таке наповнення не завжди розвиває традиції: іноді новітні образи «засмічують» витинанку. Тут вбачаємо прогалини не майстрів, а насамперед нашої доби, переповненої, так би мовити, «хворими» зразками (ЗМІ, реклама, телебачення тощо). Адже сьогодні творча особистість часто проживає вакуум формування; витинанкою захоплюються люди, для яких мистецтво тривалий час могло бути далеким проявом. Для таких талановитих аматорів корисні були б засадничі курси, на яких висвітлюють історію й теорію різних видів мистецтва, а також основи і відмінності саме української витинанки. Іноді й самі майстри, не знаючи найпростіших і найважливіших засад витинанкарського мистецтва, свідомо чи підсвідомо шукають виходу з власного замкненого кола в бажанні творчого поглиблення й розвитку. Добре було б посприяти їм у цих пошуках. Розглядаючи випадки, коли витинанкою зацікавлюються професійні художники, можемо сказати, що й тут є свої нюанси. Часто саме їхні роботи мають вигляд графічного твору чи колажу, в якому витинанка використана як форма для сталих, але далеких від цього виду мистецтва образів і стилів. Основні ж засади українського витинанкарства вони можуть не враховувати, а отже, і не розвивати. Водночас саме професійні майстри-художники вивіщують рівень образності сучасного витинанкарського мистецтва, оскільки без новацій і стилетворення ніякий розвиток неможливий.

У такий спосіб у розмаїтті шляхів сучасної витинанки твориться її багатоплановість – здебільшого на високому рівні вона несе нам свій світ. Усі учасники IV Всеукраїнського свята висловили бажання зібратися з новими майстрами на наступному подібному форумі. Вищої оцінки організаторам Всеукраїнської події годі очікувати. Додамо, що свято відбулося за підтримки Управління культури й туризму Вінницької облдержадміністрації, Могилів-Подільської міської ради та райдержадміністрації, за що всі учасники дякували представникам влади й управління.

¹ Кузьменко І. Майстер декоративно-прикладного мистецтва: (витинанка, розпис): [Буклет про творчість майстрині]. – Приморськ, 2008.

² Див.: Зяткіна І. Витинанки: [Буклет про творчість майстрині]. – Б.в.д.

³ Див.: Творчість Олени Харченко: [Буклет про творчість майстрині]. – Б.в.д.

⁴ Гричанюк Л., Свіргун О. «Великодні візерунки»: Ювілейна виставка Дмитра Власійчука // Світлиця. – 2007. – № 1–2 (17–18). – С. 11, фото. – [Часопис Вінницького обл. Центру народної творчості, присвячений 75-річчю утворення Вінницької обл.].

⁵ Витинанки із центральною двоосевою симетрією. Див.: Станкевич М. Українські витинанки / АН УРСР. – К., 1986. – С. 32.

⁶ Цвігун Т. Чарівний світ витинанки // Світлиця. – 2008. – Спецвипуск. – С. 3. – [Часопис Вінницької обл. Центру народної творчості, присвячений IV-у Всеукраїнському святу народного мистецтва «Українська витинанка»].

- ⁷ З роботами майстрині можна познайомитися у виданнях: *Гуляєва Н.* Витинанка: Практичні рекомендації для вчителів та витинанкарів-початківців. – Вінниця, 2008; *Івасько К.* Дивосвіт: Вірші, казки: 75-річному ювілею Вінниччини присвячується / Іл. Н. Гуляєвої. – Немирів, 2007.
- ⁸ Див.: Карпатська кантілена: Георгій та Емма Левадські // Каталог ретроспективної виставки творів: Живопис, графіка / Закарпатська облдержадмін.; Управління культури Закарпатської облдержадмін.; Об'єднання професійних художників Закарпаття. – Ужгород, 2008.
- ⁹ Майстриня багато років працює з дітьми в школі, розробила власну цікаву методику. Див.: *Проценко Л.* Витинанка у дитячій творчості: Посібник методичних рекомендацій. – К., 2007.
- ¹⁰ З її ілюстраціями вийшли книги: *Косицька З.* Небо і ми: [Біблійні оповіді для дітей мол. шкіл. віку] / Іл. Косицької З. та Косицької М. – К., 2008; *Пилипчак М.* Колядки і шедрівки: Автентичні / Іл. Косицької З. та Косицької М. – К., 2007.
- ¹¹ *Шевченко Є.* Велесові перевесла Миколи Теліженка // Микола Теліженко: Витинанка. Альбом. – К., 2007. – С. 5; *Мищенко Г.* Мистецтво має бути дієвим у житті суспільства // Микола Теліженко: Витинанка. Альбом. – К., 2007. – С. 9.